

Húsz év a hazai finnugor nyelvtudomány történetében 1945-1965

Hazánk 1945-ben bekövetkezett felszabadítása elavult állami és társadalmi rendnek vetett véget. De a letűnt rendszer nemcsak politikai, társadalmi és sok egyéb szempontból volt elavult: elavult volt a tudományhoz való viszonyában is. Korszerűtlensége több tekintetben megnyilvánult: egyrészt teljesen elhanyagolta a tudományművelés anyagi feltételeinek biztosítását, másrészt lenézte és megvetette magukat a tudomány művelőit is, ha csak nem szereztek maguknak érdemeket a rendszer politikai céljainak propagálásában és megvalósításában is. Ez a tudományellenes beállítottság súlyosan érezte hatását a magyar finnugrisztikában, azaz egy olyan tudományszakban is, amelynek hazánkban legfontosabb tudományos orgánuma a Nyelvtudományi Közlemények.

Tudományszakunknak az elmúlt rendszerben megállapítható pangása mennyiségi és minőségi tekintetben egyformán megmutatkozott. Az előbbi szempontból jellemző, hogy az első és a második világháború közötti időszakban a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában mindössze két önálló, nagyobb terjedelmű finnugor tárgyú kiadvány látott napvilágot, tudományszakunk folyóiratának, a Nyelvtudományi Közleményeknek pedig 1920-tól 1945-ig mindössze hat teljes kötete jelent meg. Hogy a jelzett körülmények között a minőség sem lehetett kielégítő, a fent elmondottakból magától következik. Tudományszakunk egy-két idősebb képviselőjét a politikai üldöztetés bénította meg. A fiatalabb érdeklődők — ki hosszabb, ki rövidebb ideig — előbb állástalanul tengették életüket, majd pedig tudománytól idegenkedő munkahelyeken szinte titkolni voltak kénytelenek tudományszeretetüket. A külföldi tudomány eredményeinek állandó követéséről, a tudományos látókör szélesítéséről, elmélyedő kutató munkáról még csak álmodni sem lehetett, s akik tudományos törekvéseikről annak ellenére sem mondtak le, azok általában kénytelenek voltak tevékenységüket egy-két cikk megismertetés megírására korlátozni.

Ilyen előzmények után érte tudományunkat 1945-ben hazánk felszabadulása. Tönkretett országunk akkori viszonyai között valami nagyszabású program azonnali kidolgozására persze nem kerülhetett sor, a beállt társadalmi változás azonban egy tekintetben az első hónapoktól kezdve érezte hatását: a tudomány művelői nem élettől idegen, fölösleges különcöknek számítottak többé, hanem kezdettől fogva érezhették országunk felelős tényezőinek érdeklődését és jóindulatát.

Nagyobb mértékű fellendülés 1949-től következett be. Ekkor születik meg a nyelvtudomány tervszerű művelésének első nagyszabású programja: a nyelvtudomány öt éves terve, mely számos fontos finnugor nyelvészeti

munka megvalósítását is kezdeményezte. 1949-re esik egy másik fontos tudománytörténeti dátum, a Nyelvtudományi Intézet alapítása is. A mi tudományszakunk szempontjából az Intézet megszervezése egyebek közt azért volt jelentős esemény, mert a Nyelvtudományi Intézetben finnugor osztály is létesült, és így 1949-től kezdve volt egy olyan szerv, amely a finnugor nyelvészeti törekvések jelentős részét összefogta vagy legalábbis figyelemmel kísérte. 1950-től szabályos időközönként jelenik meg folyóiratunk, a Nyelvtudományi Közlemények is. Ennek folytán egyfelől kutatásaink eredményeinek a rendszeres publikálása vált lehetővé, másfelől pedig — az „Ismertetések — Szemle” rovaton keresztül — újra bekapcsolódhattunk a nemzetközi finnugrisztika vérkeringésébe.

Azok az eredmények, amelyeket tudományszakunk művelői a továbbiak során elértek, nem oly régiak, hogy ezen ünnepi megemlékezés keretében külön-külön felsorolást kívánnának. Elég, ha csak utalunk arra, hogy végre befejezés előtt áll nagyérdemű rokonép-kutatónk, Reguly Antal hagyatékának a közzététele, — kiadásra került egy kötet zürjén népköltészeti termék, valamint az eddig legterjedelmesebb, tudományos szempontból kimagasló értékű zürjén nyelvjárási szótár, — három kötetben napvilágot láttak egyik nagyérdemű kutatónk cseremiszi szövegei, melyek korábban ismeretlen vagy alig ismert cseremiszi nyelvjárásoknak kutatásaink körébe való bevonását teszik lehetővé számunkra, s immár a Vogul Népköltési Gyűjtemény III. és IV. kötetéhez is rendelkezésünkre állnak Munkácsi Bernát értékes nyelvi és tárgyi magyarázatai, szakszerűen feldolgozva és korszerű kiegészítésekkel kibővítve. Rámutathatunk a finnugor nyelvek köréből néhány alapos részlet-tanulmányra, de ugyanakkor arra is, hogy kutatásaink köre is tárgult: néhány kutatónk behatóan foglalkozott tudniillik a szamojéd nyelvek problematikájával, valamint a magyar nép etnogenezisének a kérdéseivel is. A tudományos eredmények összefoglalását, a nagyközönség tudományos érdeklődésének a kielégítését sem hanyagoltuk el. A finnugor népek és nyelvek iránt érdeklődő olvasók és egyetemi hallgatók friss adatokon nyugvó, korszerű tájékoztatást kaphatnak nyelvrokonaink történetéről, művelődési viszonyairól és nyelvéről a „Finnugor népek és nyelvek” című műből, s megjelent egy olyan munka is, amely — noha szerény keretek közt, de mégis — ideiglenesen talán ki tudja elégíteni a finnugor hangtani kutatások magyar vonatkozású eredményeinek összefoglalását kívánó, régóta hangoztatott s jogos igényt. Folyamatban van továbbá a magyar szókészlet finnugor elemeinek a kimutatását célzó etimológiai kutatások eredményeinek az összefoglalása is, s ez — remélhetőleg — szintén számos évtizede érzett hiányt fog majd tudni pótolni.

Amíg eddig vázolt tudományos tevékenységünkkel a finnugor és a szamojéd nyelvek tudományos megismerését kívántuk elősegíteni, ugyanakkor törekedtünk a finnugor és a szamojéd népek kultúrájának széles körben való bemutatására is. E célt szolgálta nagyszámú tudománynépszerűsítő előadás, amely a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatban, a rádióban és a televízióban hangzott el. Felismertük azt a tény is, hogy a rokon finnugor népek életének és kultúrájának a megismertetését nemcsak ismeretterjesztő kiadványok kiadása és ilyen előadások tartása révén mozdíthatjuk elő, hanem irodalmuk hozzáférhetővé tétele: népköltészeti termékeik és szépirodalmi alkotásaik magyarra fordítása útján is. Ilyen megfontolástól vezérelve adták ki kutatóink a „Népek meséi” sorozatban, valamint a „Finnugor népek meséi” című kötetben osztják, vogul, cseremiszi, zürjén meg egyéb rokon népi mesék

magyar fordításait, s ez a törekvés hatotta át őket akkor, amikor egy-egy finn és észti regény művészi átültetésére vállalkoztak, illetőleg a rokon népek líráját szólaltatták meg magyar nyelven.

Végezetül szólunk kell még néhány szót a finnugor nyelvek meg a finnugor népek megismerését és megismertetését célzó kutatásaink jövőjéről is. Nem csupán a finnugor tudományokról, hanem minden tudományról elmondhatjuk: helyzete kielégítőnek csak akkor mondható, ha a kérdéses tudományág jövője is biztosítva van. A jövő biztosítása elsősorban az egyetemi tudományos utánpótlás képzésének a lehetőségeitől függ. E téren jelentős haladásként könyvelhetjük el, hogy a debreceni egyetemen a finnugor összehasonlító nyelvtudománynak 1954 óta külön tanszéke van. Megindult az egyetemi oktatás céljait szolgáló rokon nyelvi chrestomathiák kiadása is. Ki kell emelnünk továbbá, hogy 1963-ban „finnugor szak” néven a finnugrisztika is bevonult egyetemünk az úgynevezett tudományos szakok közé, s ezzel egyrészt a jövőbeni finnugor nyelvész kutatók előképzésével kapcsolatos problémák megoldása terelődött kedvező mederbe, másrészt a finnugor népek történelmének, néprajzának és irodalmának az oktatása is az eddiginél határozottabb formát öltött. Az új szak jelentősége nyilvánvaló: amíg a múltban a tehetséges egyetemi hallgatók jó részét elijesztette a finnugor tanulmányokba való elmélyedéstől a finnugrisztika helyzetének egyetemünkön való rendezetlensége, ma viszont fiatal érdeklődők lelkes csoportja sorakozik fel a célból, hogy a finnugor szak hallgatójaként ismereteket szerezzen magának e tudományterületről, s majdan beálljon e tudomány művelőinek a sorába. Erre nagy szükség is van, mert sok feladat elvégzésével vagyunk még adósai a hazai tudományosságnak meg a nemzetközi finnugrisztikának. Feladataink részben a múlt mulasztásaiból adódnak: meg kell szerkesztenünk és ki kell adnunk elhunyt kutatóink hagyatékából az osztják, a vogul és a cseremis szótárt meg a bővített votják szótárt, hogy végre e nyelvek szókészletét is kellő mértékben bevonhassuk a tudományos kutatások körébe, mielőbb hozzá kell fogunk továbbá a magyar kutatóktól gyűjtött nagymennyiségű népköltészeti és egyéb szöveganyagunk mind nyelvészeti, mind pedig egyéb szempontú feldolgozásához, tudományos értékesítéséhez. Bőven vannak persze új jellegű feladataink is: el kell kezdenünk a nyelvi anyagnak új szempontú elemzését és a belőle adódó új összefüggések feltárását is, mert hiszen az új szempontok érvényesítése és az új módszerek alkalmazása korábban nem is sejtett új eredmények elérésével kecsegtet.

Tudományunk fejlődése az elmúlt húsz év alatt nem volt zavartalan, s nem volt egyenletes ütemű. Visszanézve a megtett útra, önmagunkkal sem lehetünk minden tekintetben megelégedve. Látjuk azt is: a továbbfejlődés útjából nem egy akadályt kell majd elhárítanunk. Az azonban bizonyos: tudományunk helyzete a múltéhoz képest összehasonlíthatatlanul megjavult, s a továbblépés lehetősége nyitva áll előttünk. A közönet ezért húsz évvel ezelőtt megvalósult demokratikus rendszerünket, a magyar nép államát illeti — nem csupán a hazai finnugor nyelvtudomány munkásai, hanem a magyar nyelvtudomány valamennyi művelője s köztük a Nyelvtudományi Közlemények munkatársai részéről is.

LAKÓ GYÖRGY

